

3. УПРАВЛЕНСКИ ДЕФИЦИТИ В ЕНЕРГИЙНИЯ СЕКТОР НА БЪЛГАРИЯ

3.1. УПРАВЛЕНИЕ НА ДЪРЖАВНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

Финансовото състояние на държавните предприятия в енергетиката се превърна в **сериозен проблем в периода 2011 – 2014 г.** Основните предизвикателства произлизат от вътрешната **задлъжнялост, липсата на ефективно управление и продължаващото финансово кървене на дружеството**, които подкопават икономическото здраве на компаниите от Българския енергиен холдинг. Липсата на достатъчно обществена информация относно параметрите на участие на определени държавни предприятия в големи енергийни инфраструктурни проекти предполага, че те са претрупани с непосилни за тях финансови, управленски и инфраструктурни проекти и социални функции, които не им позволяват да изпълнят своите инвестиционни програми. Липсата на капацитет за управление на големи проекти, който би помогнал да се идентифицират и избегнат рисковете свързани с тях, показва управленския колапс в енергетиката. „Булгаргаз“ и НЕК продължават да се намират в лошо финансово състояние, с изключително ниска ликвидност, което се дължи на проникването на множество частни интереси в държавните предприятия¹⁰⁵.

Прегледът на финансовото състояние на предприятията под шапката на БЕХ показва, че **НЕК, ЕСО и „Булгаргаз“ са отчели загуби за 2012 г.** (Таблица 7) **и 2013 г.** През 2012 г., „Булгаргаз“ регистрира загуби от 113 млн. лв., докато загубите на НЕК са повече от 94 млн. лв. Според ДКЕВР общият размер на натрупаните задължения в НЕК към 2014 г. е 2,9 млрд. лв., като 1,4 млрд. от тях са от инвестиции в нерегулирани дейности, а останалите 1,5 млрд. лв. са невъзстановени разходи, свързани с дейността „обществена доставка на електрическа енергия“¹⁰⁶. Двете компании са силно зависими от регулираните цени на природния газ и електроенергията. Държавно регулираните цени и липсата на пазарно ценообразуване са сериозни препятствия по пътя на финансовото стабилизиране на двете дружества. Слабите финансови резултати на НЕК могат да бъдат директно свързани и с включването на компанията в мащабни инфраструктурни проекти като АЕЦ „Белене“ и ВЕЦ „Цанков камък“. Към третото тримесечие на 2013 г. дългосрочните дългове на НЕК възлизат на

¹⁰⁵ Тази част от доклада изследва състоянието на основните предприятия в БЕХ и се базира на анализ на годишните им отчети и финансови резултати, както са оповестени от Министерството на финансите.

¹⁰⁶ Георгиев, А. ДКЕВР ще признае постепенно разходи за 1,5 от общо 2,9 млрд. лв. задължения на НЕК. // *publics.bg*, 26 юни, 2014 г.

627,2 млн. лв. поради съществуващите неизплатени заеми за инвестиционни проекти, които дружеството е реализирало. В същото време финансовите индикатори на компанията показват, че едва 4 % от текущите разходи могат да бъдат изплатени без затруднение¹⁰⁷. Докато потребителите и производителите недоволстват срещу обявените увеличения на сметките, които се разглеждат основно като резултат от зелено енергийно производство, остава отворен въпросът кой ще покрие огромните разходи, които са натрупани от НЕК за големите енергийни проекти. Липсата на прозрачност на управлението на държавните енергийни компании създава голяма несигурност и неяснота относно предвижданията за паричните потоци на НЕК. Още повече, че задължението на НЕК е и основен проблем при процеса на отделяне на ЕСО¹⁰⁸. Това е една от разпоредбите на ЕС за либерализация (според Третия енергиен пакет), чието забавяне ще изправи България пред процедури за неизпълнение и наказание. „Булгаргаз“ също е в застрашено финансово състояние заради неблагоприятните пазарни цени на вноса и поради факта, че компанията е задължена да продава газ на своите потребители на цени по-ниски от изкупните. БЕХ изкупи дълга на „Топлофикация – София“ към „Булгаргаз“, но това не доведе до по-добра ликвидност в предприятието.

Таблица 7. Финансови резултати на държавните енергийни предприятия, 2008 – 2013 г. (хил. лв.)

	2007 г.*	2008 г.*	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	До септ. 2013 г.	
	Български енергиен холдинг							
Общо активи	1 156 969,00	2 595 023,00	2 812 369,00	2 826 957,00	2 937 377,00	3 082 401,00	3 726 792,00	Баланс
Общо пасиви	28 707,00	276 354,00	61 663,00	4 707,00	3 948,00	3 324,00	н.д.	
Собствен капитал	1 128 262,00	2 318 669,00	2 750 706,00	2 822 250,00	2 933 429,00	3 079 077,00	3 147 423,00	
Текущи активи	84 581,00	665 928,00	311 369,00	306 204,00	479 109,00	647 515,00	н.д.	
Инвентар	60,00	60,00	1,00	1,00	30,00	2,00	н.д.	
Пари и парични еквиваленти	58 295,00	212 976,00	64 243,00	93 422,00	167 173,00	75 683,00	84 146,00	
Текущи задължения	28 190,00	276 027,00	58 135,00	2 675,00	2 591,00	3 044,00	н.д.	
Дългосрочни дългове	517,00	327,00	3 528,00	2 032,00	1 357,00	280,00	н.д.	

¹⁰⁷ Национална електрическа компания. Годишен доклад 2012. 2012 г.

¹⁰⁸ Предвидено е, че НЕК ще участва единствено в производството и търговията с електричество, а ЕСО ще се занимава с управлението на мрежата и преноса на електроенергия.

Таблица 7. Финансови резултати на държавните предприятия, 2008 – 2013 г. (хил. лв.) (Продължение)

	2007 г.*	2008 г.*	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	До септ. 2013 г.	
Български енергиен холдинг								
Печалба преди лихви и данъци	17 231,00	50 166,00	50 420,00	103 406,00	168 109,00	241 974,00	244 816,00	Отчет печалба и загуби
Печалба преди данъци	14 704,00	53 753,00	76 377,00	111 763,00	183 950,00	258 224,00	264 295,00	
Нетна (загуба)/ печалба	13 134,00	52 259,00	72 531,00	115 295,00	186 943,00	285 897,00	н.д.	
Разходи за развитие и администрация	-906,00	-936,00	-992,00	-2 100,00	-2 551,00	-2 197,00	-306,00	
Парични потоци от оперативна дейност	-91 608,00	-65 099,00	-294 976,00	42 180,00	178 313,00	47 098,00	н.д.	Отчет парични потоци
Парични потоци от инвестиционна дейност	-553,00	-280 220,00	-53 757,00	-13 001,00	-20 895,00	3 715,00	н.д.	
Парични потоци от финансова дейност	н.д.	500 000,00	200 000,00	н.д.	-83 667,00	-142 303,00	н.д.	
Свободен оперативен паричен поток	58 295,00	212 976,00	64 243,00	93 422,00	167 173,00	75 683,00	н.д.	

* Български енергиен холдинг ЕАД, Индивидуален финансов отчет към 31 декември 2008 г.

	2007 г.*	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	До септ. 2013 г.	
Национална електрическа компания								
Общо активи	4 159 975,00	4 863 477,00	5 911 966,00	6 300 870,00	6 296 169,00	6 798 056,00	6 987 911,00	Баланс
Общо пасиви	1 274 275,00	1 794 728,00	1 968 473,00	2 245 916,00	2 237 952,00	2 551 869,00	2 855 955,00	
Собствен капитал	2 885 700,00	3 068 749,00	3 943 493,00	4 054 954,00	4 058 217,00	4 246 187,00	4 131 956,00	
Текущи активи	715 203,00	902 325,00	491 418,00	497 434,00	439 408,00	536 484,00	849 048,00	
Инвентар	35 249,00	25 780,00	16 986,00	13 345,00	11 677,00	12 551,00	13 213,00	
Пари и парични еквиваленти	142 316,00	160 003,00	59 617,00	84 410,00	45 784,00	47 625,00	34 505,00	
Текущи задължения	491 138,00	648 405,00	790 119,00	1 127 846,00	1 127 043,00	1 960 768,00	2 228 741,00	
Дългосрочни дългове	783 137,00	1 146 323,00	1 178 354,00	1 118 070,00	1 110 909,00	591 101,00	627 214,00	

Таблица 7. Финансови резултати на държавните предприятия, 2008 – 2013 г. (хил. лв.) (Продължение)

	2007 г.*	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	До септ. 2013 г.	
Национална електрическа компания								
Печалба преди лихви и данъци	н.д.	96 153,00	-1 161	н.д.	14 805,00	-192 727,00	-124 539,00	Отчет печалба и загуби
Печалба преди данъци	46 992,00	46 837,00	6 743,00	109 652,00	68 843,00	-99 919,00	-113 320,00	
Нетна (загуба)/ печалба	39 400,00	40 075,00	8 533,00	102 570,00	68 572,00	-94 075,00	-113 320,00	
Разходи за развитие и администрация	-174 798,00	-152 456,00	-141 923,00	-161 673,00	-156 818,00	-158 031,00	-121 549,00	
Парични потоци от оперативна дейност	123 509,00	135 744,00	216 675,00	413 877,00	326 425,00	103 919,00	78 360,00	Отчет парични потоци
Парични потоци от инвестиционна дейност	-227 079,00	-574 895,00	-281 765,00	-215 446,00	-225 649,00	-88 979,00	-54 280,00	
Парични потоци от финансова дейност	168 676,00	466 814,00	-35 382,00	-173 642,00	-139 401,00	-13 093,00	-37 200,00	
Свободен оперативен паричен поток	142 316,00	160 003,00	59 617,00	84 410,00	45 784,00	47 625,00	34 505,00	

* Национална електрическа компания. Консолидиран годишен финансов отчет към 31 декември 2007 г.; www.nek.bg/cgi?d=1906

	2007 г.*	2008 г.*	2009 г.*	2010 г.*	2011 г.	2012 г.	До септ. 2013 г.	
Булгаргаз								
Общо активи	569 954,00	698 677,00	563 627,00	616 748,00	675 581,00	682 632,00	404 018,00	Баланс
Общо пасиви	137 197,00	356 268,00	195 315,00	285 828,00	417 861,00	538 485,00	245 732,00	
Собствен капитал	432 757,00	342 409,00	368 312,00	330 920,00	257 720,00	144 147,00	158 286,00	
Текущи активи	420 582,00	556 126,00	451 912,00	532 497,00	622 848,00	657 919,00	389 169,00	
Инвентар	131 266,00	211 420,00	217 117,00	183 858,00	202 260,00	172 117,00	111 903,00	
Пари и парични еквиваленти	104 411,00	22 759,00	90 282,00	151 996,00	196 162,00	111 624,00	19 279,00	
Текущи задължения	123 119,00	356 197,00	144 995,00	285 828,00	377 670,00	499 935,00	193 965,00	
Дългосрочни дългове	14 078,00	71,00	50 320,00	291,00	40 191,00	38 550,00	51 767,00	

Таблица 7. Финансови резултати на държавните предприятия, 2008 – 2013 г. (хил. лв.) (Продължение)

	2007 г.*	2008 г.*	2009 г.*	2010 г.*	2011 г.	2012 г.	До септ. 2013 г.	
Булгаргаз								
Печалба преди лихви и данъци	104 000,00	-98 680,00	62 743,00	-48 411,00	-58 310,00	-102 819,00	19 618,00	Отчет печалба и загуби
Печалба преди данъци	96 475,00	-93 751,00	33 761,00	-36 200,00	-73 133,00	-114 125,00	12 989,00	
Нетна (загуба)/ печалба	86 989,00	-90 543,00	30 156,00	-37 392,00	-73 200,00	-113 573,00	14 138,00	
Разходи за развитие и администрация	-74,00	-56,00	-203,00	-248,00	-143,00	-150,00	-111,00	
Парични потоци от оперативна дейност	85 847,00	-218 255,00	-48 664,00	61 154,00	50 060,00	-74 010,00	84 475,00	Отчет парични потоци
Парични потоци от инвестиционна дейност	-139,00	-108,00	-165,00	-3,00	-140,00	-57,00	-167,00	
Парични потоци от финансова дейност	18 703,00	136 681,00	-126 323,00	-2 717,00	-2 695,00	-1 966,00	-2 756,00	
Свободен оперативен паричен поток	104 411,00	22 759,00	90 282,00	151 996,00	196 162,00	111 624,00	19 279,00	

* Годишен доклад за дейността и финансов отчет 31 декември 2008 г.; 31 декември 2010 г.

	2007 г.*	2008 г.*	2009 г.*	2010 г.*	2011 г.	2012 г.	До септ. 2013 г.	
Булгартрансгаз								
Общо активи	778 934,00	1 357 737,00	1 436 540,00	1 477 529,00	1 513 764,00	2 026 145,00	2 013 550,00	Баланс
Общо пасиви	35 724,00	108 667,00	106 522,00	85 710,00	83 433,00	147 133,00	145 803,00	
Собствен капитал	743 210,00	1 249 070,00	1 330 018,00	1 391 819,00	1 430 331,00	1 879 012,00	1 867 747,00	
Текущи активи	164 193,00	203 376,00	295 569,00	342 773,00	433 297,00	358 237,00	347 672,00	
Инвентар	32 768,00	35 637,00	28 425,00	25 083,00	26 243,00	26 235,00	32 717,00	
Пари и парични еквиваленти	68 097,00	4 258,00	153 450,00	254 168,00	100 208,00	72 221,00	223 442,00	
Текущи задължения	30 851,00	47 794,00	45 180,00	10 056,00	11 025,00	17 400,00	17 105,00	
Дългосрочни дългове	4 873,00	60 873,00	61 342,00	75 670,00	72 408,00	129 733,00	128 698,00	

Таблица 7. Финансови резултати на държавните предприятия, 2008 – 2013 г. (хил. лв.) (Продължение)

	2007 г.*	2008 г.*	2009 г.*	2010 г.*	2011 г.	2012 г.	До септ. 2013 г.	
Булгартрансгаз								
Печалба преди лихви и данъци	51 581,00	13 118,00	99 334,00	105 827,00	114 563,00	107 580,00	66 723,00	Отчет печалба и загуби
Печалба преди данъци	48 690,00	17 519,00	96 730,00	125 535,00	133 014,00	119 684,00	71 607,00	
Нетна (загуба)/ печалба	43 801,00	15 613,00	87 036,00	112 979,00	119 697,00	107 681,00	66 265,00	
Разходи за развитие и администрация	-38 205,00	-51 242,00	-52 526,00	-54 557,00	-51 984,00	-51 235,00	-52 988,00	
Парични потоци от оперативна дейност	85 312,00	-27 789,00	164 035,00	96 946,00	156 165,00	137 048,00	131 485,00	Отчет парични потоци
Парични потоци от инвестиционна дейност	-14 376,00	-14 785,00	-15 306,00	-1 780,00	-6 557,00	-34 726,00	-91 753,00	
Парични потоци от финансова дейност	-4 843,00	-19 265,00	3 100,00	-192,00	-75 877,00	-178 052,00	-71 280,00	
Свободен оперативен паричен поток	68 097,00	4 258,00	153 450,00	254 168,00	100 208,00	72 221,00	223 442,00	

* Доклад на независим одитор и годишен финансов отчет към 31 декември 2008 г.; 31 декември 2010 г.

	2007 г.*	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	До септ. 2013 г.	
АЕЦ „Козлодуй“								
Общо активи	1 851 428,00	1 832 865,00	1 899 397,00	2 038 905,00	2 086 729,00	2 590 422,00	2 515 042,00	Баланс
Общо пасиви	765 475,00	675 483,00	676 667,00	802 993,00	780 496,00	888 611,00	915 203,00	
Собствен капитал	1 085 953,00	1 157 382,00	1 222 730,00	1 235 912,00	1 306 233,00	1 701 811,00	1 599 839,00	
Текущи активи	468 000,00	509 894,00	525 022,00	597 280,00	667 416,00	758 651,00	735 459,00	
Инвентар	199 901,00	242 361,00	252 059,00	52 085,00	50 290,00	59 136,00	62 902,00	
Пари и парични еквиваленти	169 283,00	125 308,00	82 847,00	72 822,00	183 609,00	78 985,00	24 769,00	
Текущи задължения	133 223,00	129 886,00	141 400,00	212 508,00	214 512,00	314 627,00	280 785,00	
Дългосрочни дългове	632 252,00	545 597,00	535 267,00	590 485,00	565 984,00	573 984,00	634 418,00	

**Таблица 7. Финансови резултати на държавните предприятия,
2008 – 2013 г. (хил. лв.) (Продължение)**

	2007 г.*	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	До септ. 2013 г.	
АЕЦ „Козлодуй“								
Печалба преди лихви и данъци	15 693,00	107 051,00	82 053,00	77 285,00	220 260,00	221 250,00	75 207,00	Отчет печалба и загуби
Печалба преди данъци	4 044,00	80 073,00	72 114,00	66 938,00	216 203,00	208 340,00	77 763,00	
Нетна (загуба)/ печалба	3 459,00	70 801,00	64 890,00	60 437,00	114 192,00	146 584,00	13 915,00	
Разходи за развитие и администрация	-140 904,00	-143 955,00	-142 614,00	-138 034,00	-123 469,00	-124 562,00	-100 786,00	
Парични потоци от оперативна дейност	160 662,00	220 347,00	133 136,00	188 332,00	291 692,00	н.д.	81 883,00	Отчет парични потоци
Парични потоци от инвестиционна дейност	-84 789,00	-133 556,00	-126 512,00	117 718,00	-85 884,00	н.д.	-80 042,00	
Парични потоци от финансова дейност	-52 504,00	-131 860,00	-49 069,00	77 433,00	-95 021,00	н.д.	-56 061,00	
Свободен оперативен паричен поток	169 283,00	125 308,00	82 847,00	72 822,00	183 609,00	н.д.	24 769,00	

* Баланс на АЕЦ „Козлодуй“ ЕАД за 2007 г.; Доклад на независим одитор за 2011 г.

	2007 г.*	2008 г.*	2009 г.*	2010 г.*	2011 г.	2012 г.	До септ. 2013 г.	
ТЕЦ „Марица Изток 2“								
Общо активи	717 437,00	858 950,00	1 239 461,00	1 270 662,00	1 385 552,00	1 621 261,00	1 583 898,00	Баланс
Общо пасиви	347 885,00	445 614,00	597 237,00	647 924,00	756 810,00	704 846,00	713 795,00	
Собствен капитал	369 552,00	413 336,00	642 224,00	622 738,00	628 742,00	916 415,00	870 103,00	
Текущи активи	130 102,00	139 091,00	145 593,00	116 055,00	138 322,00	101 347,00	134 862,00	
Инвентар	43 760,00	52 206,00	62 588,00	68 509,00	64 833,00	57 799,00	57 429,00	
Пари и парични еквиваленти	11 703	17 461,00	1 503,00	900,00	16 094,00	6 088,00	941,00	
Текущи задължения	110 439,00	152 825,00	228 121,00	211 534,00	297 181,00	338 133,00	382 349,00	
Дългосрочни дългове	237 446,00	292 789,00	369 116,00	436 389,00	459 629,00	366 713,00	331 446,00	

**Таблица 7. Финансови резултати на държавните предприятия,
2008 – 2013 г. (хил. лв.) (Продължение)**

	2007 г.*	2008 г.*	2009 г.*	2010 г.*	2011 г.	2012 г.	До септ. 2013 г.	
ТЕЦ „Марица Изток 2”								
Печалба преди лихви и данъци	22 574,00	67 874,00	82 302,00	48 454,00	52 070,00	58 852,00	н.д.	Отчет печалба и загуби
Печалба преди данъци	23 590,00	53 588,00	50 104,00	14 042,00	15 329,00	51 358,00	н.д.	
Нетна (загуба)/ печалба	22 182,00	48 148,00	44 738,00	12 724,00	15 164,00	45 506,00	н.д.	
Разходи за развитие и администрация	-72 809,00	-76 271,00	-70 039,00	-81 138,00	-95 791,00	-130 137,00	н.д.	
Парични потоци от оперативна дейност	128 208,00	149 897,00	123 766,00	102 204,00	253 207,00	206 023,00	н.д.	Отчет парични потоци
Парични потоци от инвестиционна дейност	-170 744,00	-222 601,00	-139 662,00	-149 959,00	-154 066,00	-121 005,00	н.д.	
Парични потоци от финансова дейност	50 094,00	78 462,00	-62,00	47 152,00	-83 770,00	-92 925,00	н.д.	
Свободен оперативен паричен поток	11 703,00	17 461,00	1 503,00	900,00	16 094,00	6 088,00	н.д.	

* ТЕЦ МИ 2, Годишен финансов отчет за 2008 и за 2010 г.

	2007 г.*	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	До септ. 2013 г.	
„Мини Марица Изток” ЕАД								
Общо активи	522 558,00	735 042,00	782 619,00	775 174,00	782 604,00	1 106 369,00	1 089 542,00	Баланс
Общо пасиви	146 845,00	224 517,00	271 244,00	255 595,00	250 249,00	348 924,00	367 382,00	
Собствен капитал	375 713,00	510 525,00	511 375,00	519 579,00	532 355,00	757 445,00	722 160,00	
Текущи активи	191 040,00	201 584,00	225 607,00	193 095,00	212 461,00	251 359,00	217 634,00	
Инвентар	92 063,00	97 489,00	90 896,00	92 598,00	78 372,00	92 526,00	113 626,00	
Пари и парични еквиваленти	8 989,00	3 172,00	2 931,00	3 542,00	30 980,00	22 728,00	4 274,00	
Текущи задължения	59 621,00	107 986,00	146 226,00	117 845,00	103 339,00	159 375,00	151 073,00	
Дългосрочни дългове	87 224,00	116 531,00	125 018,00	137 750,00	146 910,00	189 549,00	216 309,00	

Таблица 7. Финансови резултати на държавните предприятия, 2008 – 2013 г. (хил. лв.) (Продължение)

	2007 г.*	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	До септ. 2013 г.	
„Мини Марица Изток“ ЕАД								
Печалба преди лихви и данъци	н.д.	5 907,00	8 659,00	11 374,00	23 983,00	8 441,00	-14 810,00	Отчет печалба и загуби
Печалба преди данъци	8 986,00	2 006,00	2 477,00	8 650,00	21 102,00	5 909,00	-17 085,00	
Нетна (загуба)/ печалба	8 018,00	1 648,00	1 592,00	9 350,00	18 715,00	5 362,00	-16 976,00	
Разходи за развитие и администрация	-51 321,00	-61 606,00	-67 291,00	-61 244,00	-98 867,00	-67 504,00	-33 840,00	
Парични потоци от оперативна дейност	66 026,00	44 762,00	8 976,00	н.д.	86 364,00	31 601,00	-18 454,00	Отчет парични потоци
Парични потоци от инвестиционна дейност	-70 234,00	-52 097,00	-44 748,00	н.д.	-25 860,00	-12 800,00	-6 500,86	
Парични потоци от финансова дейност	9 894,00	1 517,00	35 531,00	н.д.	-31 586,00	-27 053,00	-22 753,01	
Свободен оперативен паричен поток	8 989,00	3 172,00	2 931,00	н.д.	30 980,00	22 728,00	4 274,00	

* Огупорски доклад 2007 г.; http://www.marica-iztok.com/files/finance_info/file_25_bg.pdf

	2007 г.*	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	До септ. 2013 г.	
Електроенергиен системен оператор								
Общо активи	96 576,00	116 970,00	97 140,00	156 495,00	238 613,00	124 971,00	178 526,00	Баланс
Общо пасиви	38 210,00	52 059,00	75 808,00	58 008,00	58 195,00	53 271,00	106 033,00	
Собствен капитал	58 366,00	64 911,00	21 332,00	98 487,00	180 418,00	71 700,00	72 493,00	
Текущи активи	47 025,00	63 586,00	40 971,00	109 050,00	198 667,00	81 225,00	140 642,00	
Инвентар	8 788,00	16 267,00	15 859,00	12 794,00	12 285,00	12 476,00	15 930,00	
Пари и парични еквиваленти	9 844,00	5 941,00	516,00	1 369,00	32 835,00	16 752,00	13 487,00	
Текущи задължения	31 707,00	45 703,00	68 603,00	48 199,00	50 093,00	44 715,00	97 477,00	
Дългосрочни дългове	6 503,00	6 356,00	7 205,00	9 809,00	8 102,00	8 556,00	8 556,00	

Таблица 7. Финансови резултати на държавните предприятия, 2008 – 2013 г. (хил. лв.) (Продължение)

	2007 г.*	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	До септ. 2013 г.	
Електроенергиен системен оператор								
Печалба преди лихви и данъци	10 407,00	7 604,00	-46 820,00	86 425,00	116 735,00	-38 291,00	771,00	Отчет печалба и загуби
Печалба преди данъци	10 484,00	7 300,00	-47 427,00	85 741,00	116 226,00	-38 457,00	793,00	
Нетна (загуба)/ печалба	9 433,00	6 567,00	-42 715,00	77 155,00	104 595,00	-38 117,00	н.д.	
Разходи за развитие и администрация	-12 754,00	-12 033,00	-12 393,00	-9 916,00	-9 974,00	-9 918,00	-7 592,00	
Парични потоци от оперативна дейност	12 561,00	-1 903,00	-973,00	н.д.	35 357,00	-10 299,00	н.д.	Отчет парични потоци
Парични потоци от инвестиционна дейност	-2 717,00	-2 000,00	-1 497,00	н.д.	-3 891,00	-5 854,00	н.д.	
Парични потоци от финансова дейност	н.д.	н.д.	-2 955,00	н.д.	-509,00	-166,00	н.д.	
Свободен оперативен паричен поток	9 844,00	5 941,00	516,00	н.д.	32 835,00	16 752,00	н.д.	

* http://www.tso.bg/uploads/file/ESO_finansov_otchet_2007_BG.pdf

Източник: Център за изследване на демокрацията, 2014 г., базирано на данни от МФ.

Държавните енергийни предприятия с позитивни финансови отчети в края на 2012 г., са ТЕЦ „Марица Изток 2“, въглищните „Мини Марица Изток“ (въпреки намалялото количество на добива на въглища) и АЕЦ „Козлодуй“. Въпреки това, заедно с АЕЦ „Козлодуй“, ТЕЦ „Марица Изток 2“ и „Мини Марица Изток“, НЕК поддържа високо равнище на краткосрочни задължения, докато всички държавни енергийни компании без „Булгартрансгаз“ и БЕХ се характеризират с **ниски нива на свободни парични потоци**. Нивото на „свободните парични потоци“ е ключов финансов индикатор, по-информативен дори от нетните доходи/приходи/загуби¹⁰⁹, тъй като раз-

¹⁰⁹ „Нетният доход“ се определя, като се извадят общите разходи на компанията от общите приходи на компанията, за да се определи с колко пари за разходи разполага компанията, а „свободните парични потоци“ са парите, налични за употреба по решение на управителя на дружеството.

крива количеството налични пари, с които компанията разполага за изразходване по свое усмотрение (например за бъдещи инвестиции). БЕХ завърши с консолидирана печалба 2013 г.¹¹⁰ Макар идеята за създаването на холдинга през 2008 г. беше да се подобри процеса на управление в държавните енергийни предприятия, той по-скоро играе ролята на спасител за дружества с подчертано лошо управление. Например, през 2008 – 2009 г., капиталът на холдинга беше увеличен с 204,5 млн. евро с цел да се позволят инвестиции и покриване на дълга на „Топлофикация – София“ към „Булгаргаз“. Вместо това, холдингът се превърна в основен акционер на „Топлофикация – София“ и към 2013 г., процедурите по установяване на контрола на холдинга в централната отоплителна система на столицата все още не са завършени¹¹¹.

БЕХ преразпределя средства от по-печелившите компании към по-слабо развиващите се, което заедно със задължителното предварително плащане на дивиденди за бюджета (80 % задължително изплащане на дивиденди за бюджета), източни средствата за инвестиране от финансовите запаси на БЕХ и на компаниите под шапката на дружеството. По-добре представящите се държавни енергийни компании изплащат голямата част от приходите си като дивиденди на БЕХ, който, на свой ред, предлага заеми с ниска лихва на слабите компании. Например, през 2008 г. БЕХ предложи обратното кредитно финансиране на „Булгаргаз“. Решението беше подновено през 2013 г. и тази практика продължава. През 2009 г. БЕХ отпусна заем на „Мини Марица Изток“ от средствата на холдинга, които бяха предназначени за инвестиции, за да покрие належащи текущи разходи на минната компания. Други 103 млн. лв., също предназначени за инвестиции, бяха препратени към НЕК, за да се покрият неизплатените заеми за ВЕЦ „Цанков камък“¹¹².

След като е очевидно, че гореописаните практики не могат да покрият издръжката на холдинга, БЕХ пушна облигации за 500 млн. евро, но не предложи миноритарен дял на външна фондова борса, каквито очаквания имаше по-рано¹¹³. Влошаващото се финансово състояние и намаляващите кредитни рейтинги на компаниите в БЕХ, заедно с неблагоприятните прогнози за развитие, подкопават изпълнимостта на бъдещите планове за продажба, както под формата на първично предлагане на ценни книжа, така и чрез продажба на миноритарни дялове. Според много анализатори БЕХ няма да може да стигне до първично предлагане на ценни книжа поне още 2 години. Може да се заключи, че мениджмънтът на компаниите в БЕХ няма възможността да подобри финансовата им стабилност, тъй като базира решенията си върху

¹¹⁰ БЕХ очаква печалба от 36 млн. лв. за 2012 г. // в. *Kanumal*, 12 декември, 2012 г., http://www.capital.bg/biznes/kompanii/2012/12/20/1973562_beh_ochakva_pechalba_ot_36 mln_lv_za_2012_g/

¹¹¹ Български енергиен холдинг. Годишен доклад за дейностите и финансов отчет. 2011.

¹¹² Агенция за държавна финансова инспекция. Доклад за извършената финансова инспекция на Министерството на икономиката, енергетиката и туризма. 2009.

¹¹³ Плановите през 2012 г. включваха издаването на облигации за поне 350 млн. евро и получаване на кредитен рейтинг от Фич. Въпреки това правителството замрази плановите за продажба на миноритарния дял в БЕХ на чужди фондови борси, тъй като текущите пазарни условия бяха оценени като неблагоприятни.

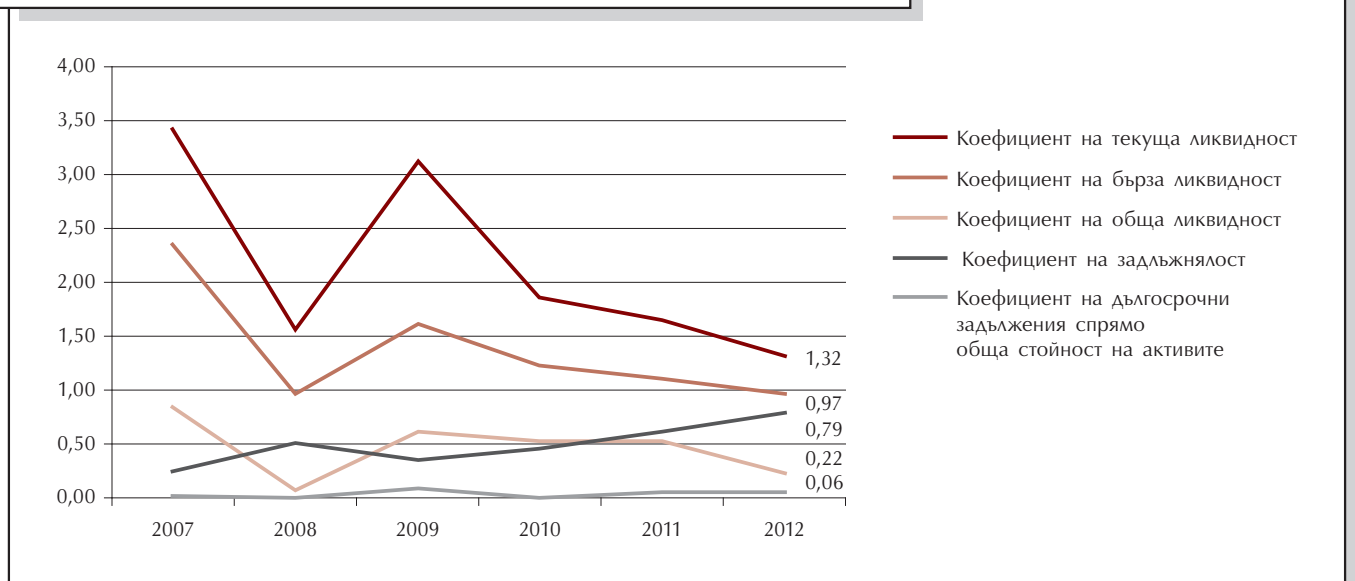
социалните приоритети на правителството. В този случай източник на проблемите не е управлението на БЕХ само по себе си, а директната намеса на правителството, което не съумя да реструктурира БЕХ и неговите компании поради липса на ясна стратегия и визия.

Дългово бреме и ликвидност за НЕК и „Булгаргаз“ – анализ на ключовите финансови индикатори за представянето на компанията

Финансовите резултати на НЕК и „Булгаргаз“ показват непрекъснато влошаване след 2007 г. Най-значително засегнати са нивата на ликвидност и на свободни парични потоци, а дълговете продължават да се натрупват. Възможностите на държавните компании да изплащат своите краткосрочни и дългосрочни задължения са поставени под въпрос. НЕК се намира в състояние на технически фалит. „Булгаргаз“ също е в изключително затруднено финансово положение (Фигура 22 и Фигура 23).

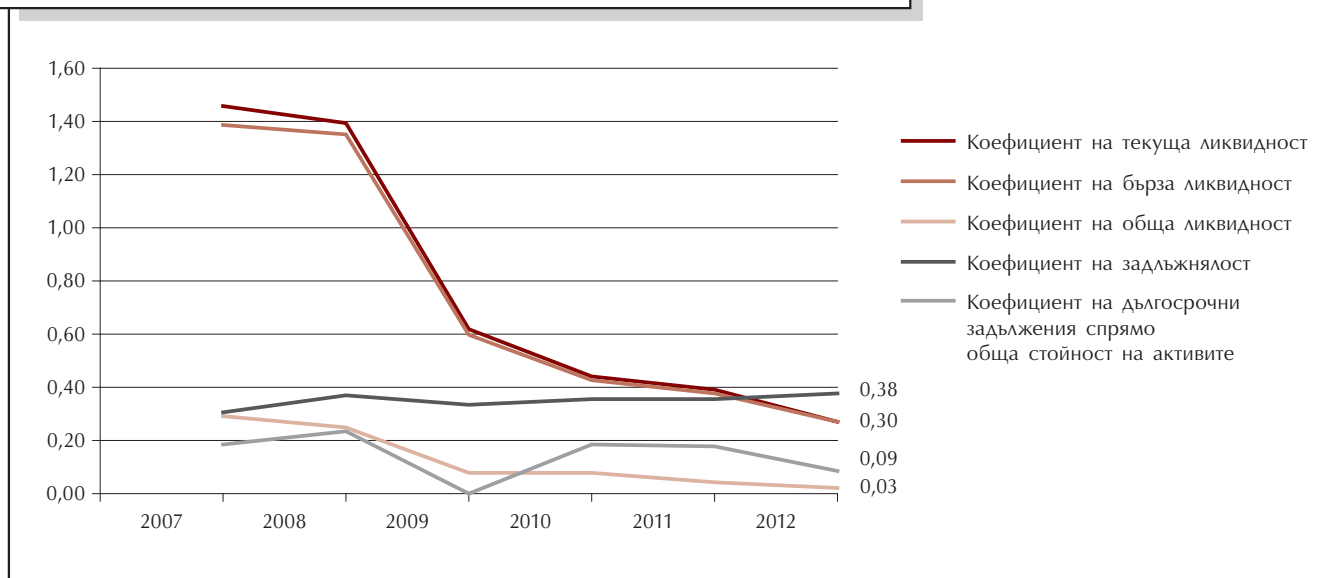
- **Коефициентът на текуща ликвидност** изразява съотношението между текущите активи и текущите задължения. То показва възможността компанията да посрещне краткосрочните си задължения (дългове и други дължими суми за изплащане) чрез краткосрочните си активи (пари в брой, запаси, пари за получаване). Колкото по-висок е този коефициент, толкова по-способна е компанията да покрие задълженията си. Коефициент, който е около или под 1, подсказва, че компанията няма възможност да покрие дължимите суми, ако те станат изискуеми. Коефициентът на текущата ликвидност на НЕК е много под допустимата стойност от 1 – около 0,30, докато резултатът на „Булгаргаз“ е по-добър и минава над техническата граница на фалит с коефициент 1,32.

Фигура 22. Финансови показатели на Булгаргаз (2007 – 2012 г.)

Източник: Център за изследване на демокрацията, базирани на данни от Министерство на финансите.

Фигура 23. Финансови показатели на Националната електрическа компания (2007 – 2012 г.)

Източник: Център за изследване на демокрацията, базирани на данни от Министерство на финансите.

- И двете компании демонстрират сериозно влошаване през последните няколко години, като техните коефициенти са спаднали съответно с 78,5 % за НЕК и с 61,4 % за „Булгаргаз“ спрямо нивата от 2007 г.
- Коефициентът на бърза ликвидност** е индикатор за краткосрочната ликвидност на компанията. Той измерва способността на дружеството да покрие краткосрочните си задължения чрез най-ликвидните си активи. За тази цел коефициентът изключва запасите от наличните активи и след това ги разделя на наличните задължения. Коефициентът на бърза ликвидност измерва количеството ликвидни активи налице за всяка единица от наличните задължения. Например, коефициент от 1,5 означава, че компанията има 1,5 лева ликвидни активи, с които да покрие всеки 1 лев от налични задължения. Колкото по-висок е коефициентът, толкова по-добра ликвидна позиция има компанията. Коефициентът на бърза ликвидност както на НЕК, така и на „Булгаргаз“ е под 1, което показва, че компаниите имат много ограничен достъп до ликвидни активи и имат нужда от външно финансиране, ако се наложи да изплатят задълженията на кредиторите си в момента. Наблюдава се негативна тенденция на непрекъснато намаляване на коефициента за периода 2007 – 2012 г. и при двете компании.
 - Коефициентът на обща ликвидност** изразява способността на компанията да изплати краткосрочните си задълженията към кредиторите от общите си пари в брой. Получава се, като се раздели общото количество пари в брой на краткосрочните заеми. Показва колко пъти краткосрочните заеми могат да бъдат обслужени с парите в брой. Ако стойността е по-голяма от 1, това означава пълно покритие. Коефициентите за ликвидност на НЕК и „Булгаргаз“ са значително под 1, респективно 0,03 и 0,22. Негативна тенденция за постоянно намаля-

ване на коефициента се наблюдава и при двете компании за периода 2007 – 2012 г.

- **Коефициентът на задлъжнялост** е финансов коефициент, който измерва съотношението на дълга на една компания към активите ѝ. Той се определя като се съпоставят общият дълг и общите активи на компанията, измерени в проценти и може да бъде интерпретиран като частта от активите на компанията, която се финансира чрез дългове. Колкото по-висок е този коефициент, толкова по-голяма е кредитната зависимост, съответно финансовият риск на компанията. Коефициентите за задлъжнялост на НЕК и „Булгаргаз“ са под 1, но се наблюдава постоянна негативна тенденция на увеличение в периода 2007 – 2012 г. и за двете компании. Има подозрение, че реалните коефициенти дълг/активи могат да са неточни, ако активите не са правилно оценени според пазарната им оценка (т.е. да се поддържат изкуствено на по-високи стойности). Някои от активите са всъщност задължения или неотчетени загуби, както в случая с разходите по строежа на АЕЦ „Белене“.
- **Коефициентът дългосрочни задължения спрямо обща стойност на активите** е показател, представляващ дялът от корпоративните активи, финансирани със заеми и финансови задължения със срок на погасяване от повече от една година. Коефициентът предоставя най-обобщената оценка за финансовата позиция на компанията, включително възможността ѝ да покрива финансовите изисквания по неизплатени заеми. Намаляването на коефициента година за година означава, че компанията прогресивно успява да стане по-малко зависима от дългосрочни дългове при развитието на бизнеса си и обратно. В случая с „Булгаргаз“ и НЕК, този индикатор е единственият, който показва положителни резултати за двете компании. Това дава основание да се предположи съществуването на дългосрочни буфери за кредитиране, което би било начин да се измъкнат от трудната текуща финансова ситуация.

Каре 9. Продажбата на еврооблигации от БЕХ и кредитен рейтинг

През октомври 2013 г. Българският енергиен холдинг (БЕХ) записа облигационна емисия в размер на 500 млн. евро. Към емисията бяха подадени заявления в размер на над 1,2 млрд. евро. Беше обявено, че 250 млн. евро от заема ще бъдат използвани за покриването на мостово финансиране, осигурено от „Сити груп“ за погасяване на дълговете на НЕК от пролетта на 2013 г. към „БНП Париба“ във връзка с проекта АЕЦ „Белене“. Остатъкът ще бъде използван за финансирането на нови газопроводи и покриването на дефицити, натрупани от дъщерните дружества.

5-годишните облигации с доходност 4,25 % са на стойност 99,837 и носят печалба от 4,287 %, което съответства на 320 базисни точки над базисния лихвен процент на междубанковия пазар. Около емисията имаше различни притеснения, свързани най-вече с политическата обстановка в страната и със самия начин на емитиране, което доведе до по-високи дивиденди. Цената на облигациите от 200 базисни точки над държавните облигации е малко по-голяма от премиума, предлаган от други енергийни компании в Централна и Източна Европа.

Каре 9. Продажбата на еврооблигации от БЕХ и кредитен рейтинг (Продължение)

В началото на ноември „Фич“ присъди рейтинг “BB+” на облигационната емисия, което е в съответствие със стабилния рейтинг на издателя БЕХ, дължащо се на доминантната позиция на холдинга на българския енергиен и газов пазар и стабилните му взаимоотношения с държавата. Събитията, които могат да доведат до понижаване на рейтинга, включват невъзможност да се поддържа достатъчна ликвидност, негативна промяна в държавния рейтинг или влошаване на връзките между БЕХ и държавата. Повишаването на рейтинга може да бъде резултат от по-стабилно корпоративно управление и напредък в либерализацията на местния енергиен пазар.

Инвестиционни и ремонтни дейности в предприятията от БЕХ

Финансовите резултати на предприятията директно влияят на растежа и инвестиционните възможности за идни финансови периоди. Тъй като финансовите индикатори на държавните енергийни компании са се влошили, бюджетите им за инвестиционни и ремонтни дейности са намалени и/или не могат да бъдат изпълнени. **При енергетиката невъзможността за адекватно финансиране на ремонтни и инвестиционни дейности води до намаляване на сигурността на доставките, като се увеличават рисковете от технологични нарушения (като прекъсвания на електроподаването) и потенциални екологични катастрофи.** През 2012 г. **предприятията в БЕХ имаха финансови затруднения и не бяха в състояние да посрещнат първоначално планираните инвестиционни и ремонтни цели.** Ситуацията около АЕЦ „Козлодуй“ е особено обезпокоителна, тъй като финансовите проблеми, комбинирани с административно регулираните цени, имат неизбежен отрицателен ефект върху необходимите средства за капиталови разходи (Таблица 8). Негативните финансови резултати на „Булгаргаз“ през 2012 г. попречиха на компанията да си осигури нужното количество газ за храняване на подземното хранилище в Чирен.

Прозрачност и публична отчетност

Непрозрачната система на управление на държавните енергийни дружества е благодатна за злоупотреби с обществени средства и сериозно накърнява интересите на компаниите. От жизнена необходимост е установяването на система за обществен контрол, която да гарантира прозрачността на управление и да подобри мениджмънта на държавните компании. Българското законодателство за контрол и наблюдение върху финансовото състояние на държавните предприятия и търговски дружества (*Постановление 114*)¹¹⁴ задължава всички държавни компании да представят: 1) отчети за приходите и разходите на годишна база, както и за всяко тримесечие, и 2) счетоводен баланс и допълнителни финансови анализи, базирани на представените ре-

¹¹⁴ Министерски съвет. Постановление № 114 от 10 юни 2010 г. за наблюдение и контрол върху финансовото състояние на държавни предприятия и търговски дружества с над 50 на сто държавно участие в капитала и на дружествата, които те контролират.

Таблица 8. Изпълнение на програмите за инвестиции и ремонти на предприятията от Български енергиен холдинг (2009 – 2012 г.)

Инвестиционна програма	2009 г.		2010 г.		2011 г.		2012 г.	
	Изпълнение (млн. лв.)	% Изпълнение	Изпълнение (млн. лв.)	% Изпълнение	Изпълнение (млн. лв.)	% Изпълнение	Изпълнение (млн. лв.)	% Изпълнение
„Мини Марица Изток“ ЕАД	94	73 %	88	94 %	46	52 %	66	61 %
ТЕЦ „Марица Изток 2“ ЕАД	114	67 %	163	92 %	196	117 %	86	39 %
АЕЦ „Козлодуй“ ЕАД	147	59 %	211	82 %	142	74 %	73	37 %
НЕК ЕАД	340	132 %	373	101 %	87	113 %	207	37 %
Булгаргаз ЕАД	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
Булгартрансгаз ЕАД	16	39 %	3	33 %	8	8 %	31	24 %
ЕСО	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
Програма за обновяване	Изпълнение (млн. лв.)	% Изпълнение	Изпълнение (млн. лв.)	% Изпълнение	Изпълнение (млн. лв.)	% Изпълнение	Изпълнение (млн. лв.)	% Изпълнение
„Мини Марица Изток“ ЕАД	49	92 %	52	132 %	55	86 %	64	98 %
ТЕЦ „Марица Изток 2“ ЕАД	51	96 %	24	79 %	23	58 %	35	143 %
АЕЦ „Козлодуй“ ЕАД	71	139 %	55	100 %	38	55 %	37	45 %
НЕК ЕАД	52	128 %	55	100 %	32	99 %	24	47 %
Булгаргаз ЕАД	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
Булгартрансгаз ЕАД	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
ЕСО	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.

Източник: Център за изследване на демокрацията, базирано на данни от Министерство на финансите.

зултати. Анализът на спазването на тези задължения от страна на държавните компании води до следните изводи:

- Към момента **повечето компании предоставят само допустимия минимум изискуема финансова информация** според *Постановление 114*;
- Докладите от редица държавни енергийни дружества **не съдържат изискуемите допълнителни анализи на представените резултати**;
- Липсва последователност и съответствие в предоставяната информация в докладите, изготвяни от АЕЦ „Козлодуй“, НЕК, ЕСО, „Булгаргаз“ и „Булгартрансгаз“.

Допълнителен анализ на механизма за разкриване на финансова информация от държавните дружества, който понастоящем е в сила в България, открий следните основни проблеми:

- Мини „Марица Изток“, ТЕЦ „Марица Изток 2“, АЕЦ „Козлодуй“ и „Булгартел“ не публикуват годишни финансови отчети на техните официални сайтове.
- Често една и съща фирма представя различна структура на информацията за няколко последователни отчетни периода, като по този начин се възпрепятства сравнението на данните за различните периоди.
- Има разминавания между годишните отчети, качени на Интернет-страницата на Министерството на финансите, и годишните отчети, качени на фирмените страници (по-специално за НЕК и ЕСО).
- Липсва нужният допълнителен финансов анализ (анализите на финансовите резултати и на ключовите индикатори за изпълнение) за голяма част от държавните предприятия. Само АЕЦ „Козлодуй“, НЕК, ЕСО, „Булгаргаз“ и „Булгартрансгаз“ публикуват такава информация.
- Има някои фактологични грешки в представената информация, най-вече в тази за ТЕЦ „Марица Изток 2“.
- Във финансовите отчети, качени на страницата на Министерството на финансите, липсва отчет за паричните потоци и/или неконсолидирана информация за тях. Вместо това, балансите на компаниите съдържат само крайният свободен паричен поток за отчетния период (с изключение на тези за „Булгаргаз“, НЕК, ЕСО, и „Булгартрансгаз“).

3.2. ГОЛЕМИТЕ ИНВЕСТИЦИОННИ ПРОЕКТИ: ПОСЛЕДНИ СЪБИТИЯ

3.2.1. Проектът АЕЦ „Белене“

Плановите за строителство на втора АЕЦ в България близо до Белене започват през 70-те години и проектът е спиран и рестартиран няколко пъти. Той повдига редица въпроси от гледна точка на енергийната сигурност на страната. Поддръжниците му акцентират върху възможността за производство на енергия в големи количества, докато опонентите му предупреждават за неизбежната зависимост на проекта от внос на горива и технологии. Така изграждането на АЕЦ „Белене“ става тема на постоянен дебат, особено след подновения интерес след 2002 г. Проектът е поддържан през последните 5 години не без помощта на съществуващото ядрено лоби в България¹¹⁵. Въпреки това икономическата изпълнимост на проекта е под въпрос от самото му обявяване. Например, планът за развитие на енергийния сектор на ЕСО за 2010 – 2020 г.¹¹⁶ предлага два сценария (един за минимален и един за максимален растеж в потреблението на електричество) и отбелязва, че добавянето на АЕЦ „Белене“ към българската енергийна система би довело до излишък от произведено електричество, равняващо се на над 12 000 ГВтч до 2020 г. Следователно, според плана жизнеспособността на проекта АЕЦ „Белене“ зависи от съществуването на дългосрочни междуправителствени до-

¹¹⁵ Енергетика и добро управление: тенденции и политики, Център за изследване на демокрацията, 2011.

¹¹⁶ Електроенергиен системен оператор. План за развитието на електро-преносната система в България за периода 2010 – 2020 г. 2010.

говори между България и други (съседни) страни и изграждането на допълнителен преносен капацитет.

Прогнозните цени на проекта АЕЦ „Белене“ не са обновявани след 2012 г., а изцяло липсва и анализ за пазарната перспектива за проекта. Цената на АЕЦ „Белене“, съответно цената на електроенергията, произведена от АЕЦ-а, е обект на значителна полемика. Засега са публикувани само част от разходите (цената за строежа без лихвите по заемите възлиза на около 4 милиарда евро). Приблизителните оценки за допълнителни разходи (като достъп до мрежата, администрация на проекта и т.н.) и ескалации (индексирани към инфлацията цени), образуват цена, достигаща допълнителни 6-7 млрд. евро. Тези оценки станаха достояние на обществото едва наскоро. Нещо повече, финансирането на проекта като цяло отсъства от публичните дебати поради факта, че проектите за ядрени централи са изключително капиталоемки (включват огромни суми за предварително плащане) и сериозен дял лихви. Пълната цена на проекта¹¹⁷ от над 10 млрд. евро¹¹⁸ предизвика обществено напрежение, след като бе обявена.

Нespoменатата информация е от ключово значение за определяне на цената на електроенергията, която ще бъде произвеждана от АЕЦ „Белене“, тъй като 75-80 % от цената на енергията, произведена от АЕЦ, се определя от размера на първоначалната инвестиция¹¹⁹. Докато оперативните разходи на една АЕЦ са относително ниски, нейните капиталови разходи са най-високи от тези на всички съоръжения за производство на енергия и разходите за финансиране на тези първоначални капиталови разходи са значителни. Това означава, че ниските цени на електроенергията, произвеждана от АЕЦ „Козлодуй“ в момента се дължат на факта, че капиталовите разходи на централата вече са амортизирани (съответно цената за потребителите включва единствено текущите разходи за поддържането на производството). От друга страна, за електроенергията, произведена от АЕЦ „Белене“, българските потребители ще трябва да покрият целите капиталови, операционни и финансови разходи. Съответно, приблизителните оценки за цената на електроенергията, произведена от АЕЦ „Белене“ на базата на най-новата обща оценка на разходите по проекта, едва ли ще съвпадат (а най-вероятно значително ще превишат) цените на електроенергията от съществуващия изплатен АЕЦ „Козлодуй“.

Ето защо, от гледна точка на енергийната сигурност на страната, проектът АЕЦ „Белене“ не може да бъде оценен положително, тъй като не е вероятно да допринесе нито за компонента достъпност на енергийната сигурност, нито за намаляването на зависимостта на страната от чужде-

¹¹⁷ Лихвените проценти за ядрени централи варират в зависимост от продължителността на строителството. Следователно, в зависимост от времето, което се изисква за строежа на една АЕЦ, лихвите е вероятно да са 30 – 40 % от цялата стойност на проекта. В случая на АЕЦ „Белене“ това би означавало над 3 милиарда евро.

¹¹⁸ През 2011 г., Центърът за изследване на демокрацията предоставя разбивка на пълната цена на АЕЦ „Белене“ достигаща 10 – 12 млрд. евро (*Енергетика и добро управление: тенденции и политики*, Център за изследване на демокрацията, 2011). Тези оценки по-късно бяха потвърдени от HSBC, които бяха наети като консултанти да извършат финансов анализ на проекта.

¹¹⁹ Световна ядрена асоциация. Икономика на ядрената енергия. 2010.

странни ресурси и технологии. Освен това различните инциденти с атомни централи в Япония, САЩ, Великобритания, Унгария, Русия, Франция и други¹²⁰ са сериозни основания да се поставя под въпрос устойчивостта на АЕЦ в светлината на все по-често повтарящите се екстремни метеорологични събития. И накрая, от гледна точка на финансовата сигурност, АЕЦ „Белене“ има потенциал да застраши финансовата сигурност на страната поради следните фактори:

- **Значителни инвестиции** (вкл. значителни първоначални разходи), които са изключително чувствителни по отношение на продължителността на фазата на строителство: разходите нарастват с всяка допълнителна година на строителство. Всички АЕЦ, които в момента са в процес на изграждане в Европа, изостават от графика и по този начин в крайна сметка ще бъдат значително по-скъпи от първоначално предвиденото. По същия начин, разходите по договора с „Атомстройекспорт“ за АЕЦ „Белене“ са се увеличили с повече от 2 млрд. евро за две години (от 2008 до 2010 г.).
- Срокът на **възвръщаемост на инвестициите** е дълъг (30-40 години) и е трудно да се изчисли в текущата реалност на все по-либерализиран европейски пазар. Последните няколко години показват, че в кратки срокове могат да възникнат значителни промени на енергийните пазари, което би могло напълно да измести фокуса и алтернативите.
- Както бе посочено в **одитен доклад на Европейския съд за извеждане от експлоатация на АЕЦ** в България, Литва и Словакия, процесът на извеждане от експлоатация обикновено се характеризира с огромни преразходи. Според Съда на ЕО наличните финансови ресурси, от мощите от ЕС и националното финансиране, няма да бъдат достатъчни, за да се изпълни задачата за извеждане от експлоатация, в случая на България, на реактори 1-4 на АЕЦ „Козлодуй“¹²¹.

Проблеми на управлението на ядрени мощности и най-вече на изхвърлянето на високо радиоактивни отпадъци, остават нерешени. Международно известното дълбоко геоложко съхранение на ядрени отпадъци е не само изключително скъпо, но се радва на ограничен напредък не на последно място поради необходимата огромна времева рамка за прогнозиране, която е нужна за дългосрочното решаване на проблема с отпадъците (срокове от 10 хиляди години и повече).

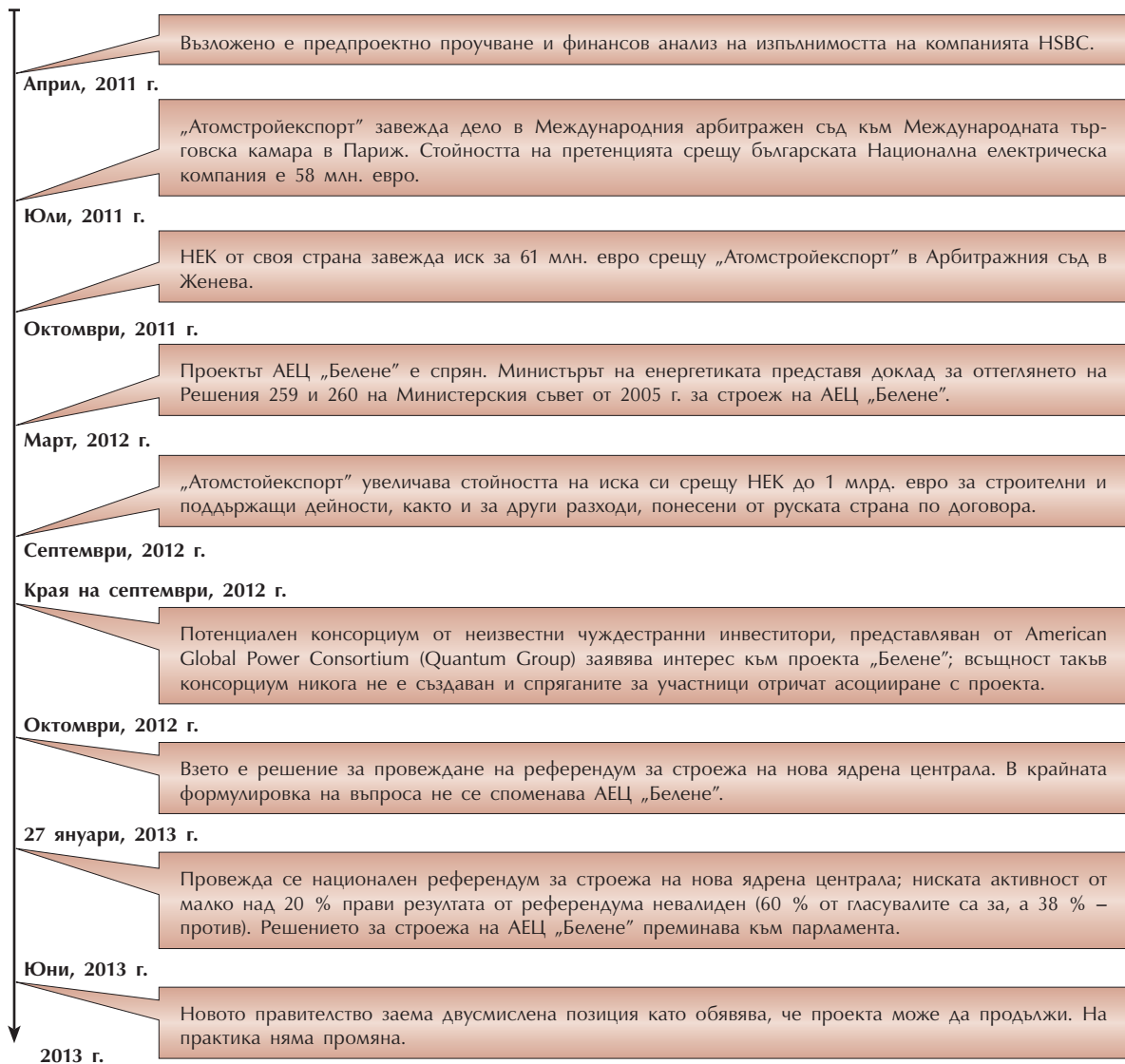
Ходът на проекта АЕЦ „Белене“ е демонстрация на огромния дял на политическите, вместо икономически, съображения, които участват при вземането на решенията относно големи енергийни инфраструктурни проекти

¹²⁰ Исторически данни за ядрени инциденти са събрани от НАСА през 2011 г. Някои от по-важните включват: 1) изтичане на преработено гориво или обогатен уран в Ървин и Брейдууд, САЩ (2006 & 2005), Пакс, Унгария, (2003); 2) повреди по реакторите във Фукушима и Онагава, Япония (2011); Томск и Чернобил, Русия (1993 & 1986), Сен Лорен А2, Франция (1980), Остров Три Майл, САЩ, (1979), Ясловске Богунице, бивша Чехословакия, (1977), Уиндскейл Пайл, Обединено кралство, (1975), Чалк Ривър, Канада, (1952) и т.н.

¹²¹ Европейска сметна палата. Европейска финансова помощ за извеждане от експлоатация на ядрени централи в България, Литва и Словакия: постижения и бъдещи предизвикателства. Специален доклад № 16. 2011.

в България. Резултатът от референдума през януари 2013 г., който в крайна сметка не бе валиден поради ниска избирателна активност, показва, че българските граждани са объркани за предимствата на една ядрена електроцентрала. И все пак, поради неясната формулировка на въпроса, питащ избирателите дали те подкрепят развитието на ядрената енергетика в България изобщо, мнозинството каза „Да“, което бе използвано за търсене на политически дивиденди.

Фигура 24. Преглед на развитието на проекта АЕЦ „Белене“

Източник: Център за изследване на демокрацията.

Каре 10. Арбитражното дело срещу България по повод проекта АЕЦ „Белене“

Политическата борба за изграждането на АЕЦ „Белене“ стана международна, когато „Атомстройекспорт“, водещият изпълнител на проекта и филиал на „Росатом“, заведе първоначален иск в размер на 58 милиона евро в базирания в Париж Международен арбитражен съд. По-късно, през септември 2012 г., компанията го повиши на 1 милиард евро. Искът е за обезщетение за спирането на проекта АЕЦ „Белене“ по-рано през 2012 г. НЕК е завела насрещен иск срещу „Атомстройекспорт“ в Съда за помирение и арбитраж със седалище в Женева за над 61 милиона евро за забавени дейности. Случаят е изключително сложен и е свързан с редица заинтересовани страни, което означава, че е малко вероятно да бъде решен в скоро време. Въпреки това правителството прави противоречиви изявления по случая, включително премиерът Пламен Орешарски, който заяви на 30 май 2013 г., че България вероятно ще загуби делото в Арбитражния съд в Париж. По-късно опозицията обвини правителството в целенасочено забавяне на подготовката си по случая, позовавайки се на писмо от кантората, която отговаря за българската защита. Тя е успяла да договори отлагане на делото, за да бъдат събрани необходимите експерти, които да представляват България. През февруари 2014 г. Българската агенция за ядрено регулиране изготви анализ на проекта АЕЦ „Белене“ и заключи, че неговото завършване може да бъде оценено положително подобно на положителния доклад от мисията на Международната агенция за атомна енергия. Изводът е, че политиката на правителството към проекта АЕЦ „Белене“ остава непоследователна, което не само вреди на шансовете на България при арбитражното дело, но и подкопава нейната способност да формулира независима, дългосрочна енергийна стратегия.

3.2.2. Проекти за международни газопроводи („Южен поток“ и „Южния газов коридор“ на ЕС)**„Южен поток“**

„Южен поток“ е проект за газопровод за транспортиране на руски природен газ през Черно море до България и по-нататък към Гърция, Италия и Австрия, заобикаляйки Украйна. Съгласно споразумение от 2008 г. между българските и руските власти планът на проекта включва два сегмента: Север (транспортиране на природен газ през българо-сръбската граница към Унгария и Австрия) и Юг (транспортиране на газ през българо-гръцката граница, използвайки сегменти на съществуващата транзитна система в България). През 2011 г. българо-украински консорциум (състоящ се от две дружества, свързани с „Газпром“) бе избран да извърши предпроектното проучване за осъществимостта на проекта. Проучването, извършено през 2011 г., предвижда няколко възможни трасета за газопровода, което дава възможност за грубо изчисление на разходите, но по-точни изчисления на базата на Оценката на въздействието върху околната среда (ОВОС) все още липсват¹²². Процедурата за избор на извършител на ОВОС бе висяща към 2013 година. Въпреки това, беше подписано окончателно инвестиционно споразумение между България и Русия.

¹²² Български енергиен холдинг. Годишен доклад за дейностите и Финансов доклад. 2011.

„Южен поток“ се счита за конкурентен проект на плановете за диверсификация на ЕС за доставка на газ от Каспийско море и северен Ирак за Европа през „Южния газов коридор“. България се присъединява към „Южен поток“ от самото му начало. Няма публично достъпен анализ на ползите и разходите по проекта, както в неговата цялост, така и за българската му част. Българският дял в газопровода „Южен поток“ трябва да бъде изграден от дружество с равни дялове от страна на Русия и България, (чрез Газпром и БЕХ), което бе създадено през ноември 2011 г., вследствие на споразумение от 2009 г. за сътрудничество между двете страни. Преговорите по проекта са непрозрачни, характеризиращи се с упражняване на натиск от руската страна чрез поредица от неочаквани посещения на най-високо политическо равнище, а също и от ръководството на Газпром. Въпреки липсата на твърда позиция по проекта, през ноември 2012 г. държавата подписва меморандум, който донякъде изяснява инвестиционната структура на проекта.

Година по-късно, на 30 октомври 2013 г., беше обявено двустранно споразумение, което гласи, че изграждането на „Южен поток“ на българска територия ще стартира до края на 2013 г. Според съобщението общата стойност на проекта ще е 3,5 млрд. евро, в сравнение с обявената само година по-рано 3,3 млрд. евро и почти два пъти над първоначално планираните разходи през 2008 г. Проектът ще се финансира чрез 30 % собствен капитал и 70 % дългово финансиране за консорциума „Газпром“ – БЕХ. БЕХ ще финансира своето дялово участие чрез заем от банката на „Газпром“ при 4,25 % доходност, но заемът от 625 милиона евро надвишава договорените 50 % от общия размер на дяловата инвестиция (525 милиона евро). Повдигнати са редица допълнителни въпроси по следните спорни аспекти: липсата на публично достъпни парични потоци и действителни прогнози за търсенето на газ; разликата във времето между предвидената дата за начало на транзита на газ (през декември 2015 г.) и плащанията на първите дивидентите (през януари 2018 г.); неясните изисквания дивидентите да са дължими в зависимост от запълването на тръбопровода (най-малко 50 % от 63 млрд. куб. метра); тъй като не може да бъде прогнозирано дали ще има достатъчно търсене, в момента търговската жизнеспособност на целия проект е неясна: около 70 % дългово финансиране; неяснотата за съвместимостта между съществуващите договорености за транзит на газ и „Южен поток“ и потенциалните загуби за БЕХ.

Повишаването на цената на проекта кара мнозина наблюдатели да смятат, че „Южен поток“ може да се превърне в значителна тежест за финансовия баланс на БЕХ и индиректно за националния бюджет, което допълнително изостря тежката финансова ситуация в българския енергиен сектор и като цяло увеличава рисковете пред енергийната сигурност на страната. Проектът също така не дава много надежди за подобрене на аспекта достъпност и енергийна сигурност в страната в бъдеще, тъй като предлага нов маршрут, но не и различен доставчик. През декември 2013 г. Европейската комисия обяви, че двустранните договори за „Южен поток“ (включително договорът между „Газпром“ и БЕХ) нарушават законите на ЕС и трябва да бъдат пре-договорени. Според Комисията, междуправителствените договори не могат да бъдат основа за изпълнението на „Южен поток“, тъй като съществуват три проблема:

1. Правилата на ЕС за отделяне на мрежова собственост трябва да бъдат съблюдавани, което означава че „Газпром“, който е едновременно производител и доставчик на газ не може едновременно да притежава капацитет за производство и мрежата за пренос и транзит.
2. Трябва да бъде осигурен недискриминационен достъп на трети страни до тръбата. Не може „Газпром“ да има ексклузивното право да бъде единственият ползвател.
3. Тарифната структура не е прозрачна и няма икономическа обосновка за нея, както и гаранции за недискриминационни тарифи за трети страни.

Каре 11. „Южен поток“ – официално инвестиционно споразумение между Русия и България

- Официално обявената цена за строителството на българския сегмент от „Южен поток“ е 3,5 млрд. евро към 31 октомври 2013 г.
- Първоначално планиран да бъде построен с 30 % общо участие от „Южен поток“ – България (обща проектна компания на „Газпром“ и БЕХ, с 50 % участие на всеки от партньорите) и 70 % проектно финансиране.
- БЕХ ще финансира своите 50 % инвестиция в общото участие със заем за 625 млн. евро от „Газпромбанк“ при 4,25 % лихва.
- Тръбата ще бъде отворена за други транзитни оператори съгласно Третия либерализационен пакет на ЕС.
- Строителството ще започне до декември 2013 г., дивидентите ще бъдат плащани от януари 2018 г.

Източник: Изявление на министър-председателя Пламен Орешарски и председателя на УС на „Газпром“ Алексей Милер.

Българският парламент препотвърди политическата си подкрепа за газопровода „Южен поток“, като гласува решение от началото на април 2014 г. да приеме на първо четене поправка в *Закона за енергетиката*, даваща на „Южен поток“ специален статут. Конкретната цел на предложението е да се заобиколи съществуващото законодателство на ЕС за либерализацията на вътрешния пазар на ЕС на природен газ. Решението създава нова законова норма, която позволява строеж на морски газопровод, дефиниран като газопровод, преминаващ едновременно през териториалните води на България и на брега докато достигне „точката на свързване с друга газова инфраструктура в сухоземните граници на страната“. Последното разширява дефиницията за междусистемна газова връзка, така че да включва морски газови тръбопроводи, излизачи на бреговата ивица на която и да е държава членка на ЕС, но „използван само за свързването на газопреносните системи на тези държави от ЕС“. По този начин българският парламент създаде законови условия „Южен поток“ да бъде третиран не като международен газопровод между държави членки на ЕС и трета страна, а като морски газопровод, който представлява серия междусистемни газови връзки на територията на ЕС. Сред обосновката за предложените поправки в енергийния закон, депутатите, които ги предложиха, цитират решението на Европейската комисия от

май 2013 г. да изключи „Трансадриатическия газопровод“ от Третия енергиен пакет, което демонстрира, че решението, свързано с „Южен поток“ подлежи на одобрението на Европейската комисия и следователно увеличава риска от санкции и бъдещи загуби за България.

Независими анализи показват, че проектът „Южен поток“ не отговаря на най-важните приоритети и обществени нужди на енергийната сигурност на България и не е от първостепенна спешност за страната. Упоритостта, с която неговото изпълнение е преследвано от българските институции, въпреки нарастващите рискове, увеличава страховете, че не (единствено) националният обществен интерес ръководи вземането на енергийни решения от правителството.

Тъй като решението на българския парламент получи отзвук в останалата част от Европа и Европейската комисия експлицитно се обърна към България, настоявайки за повече координация и внимание относно „Южен поток“, би било разумно в бъдеще предложените поправки да се съгласуват с партньорите от ЕС. Нещо повече, така предложените изменения изглежда цялят да създадат предпоставки за заобикаляне на общите правила на ЕС за вътрешния пазар на природен газ, като позволят изграждането и експлоатацията на газопровода „Южен поток“ на територията на България без ефективно разделение на собствеността на природния газ и на системата за пренос. Приетите на първо четене изменения в *Закона за енергетиката* демонстрират още веднъж, че рисковете от завладяване на държавата от частни, вкл. чуждестранни интереси, са реални.

3.3. ОБЩЕСТВЕНИТЕ ПОРЪЧКИ В ЕНЕРГИЙНИЯ СЕКТОР¹²³

Въпреки регистрирания относителен напредък по отношение на антикорупционните мерки и предотвратяване на злоупотребата с публични финансови ресурси като цяло, основните проблеми в управлението на енергийния сектор се повтарят и някои дори се изострят. Повечето големи енергийни проекти като строежа на АЕЦ „Белене“, големите проекти за ВЕИ, ВЕЦ „Цанков камък“ и други по-малки проекти, свързани с рехабилитацията на съоръжения, могат да послужат като примери за злоупотреба с механизмите на обществените поръчки.

Обществените поръчки са инструмент от ключово значение за икономическото развитие и също така средство за преразпределение на обществени финанси. Поради тази причина обществените поръчки често стават поле на прояви на корупция, измами и други форми на злоупотреби с обществени финансови ресурси¹²⁴. Увеличаването на отговорността и отчетността в

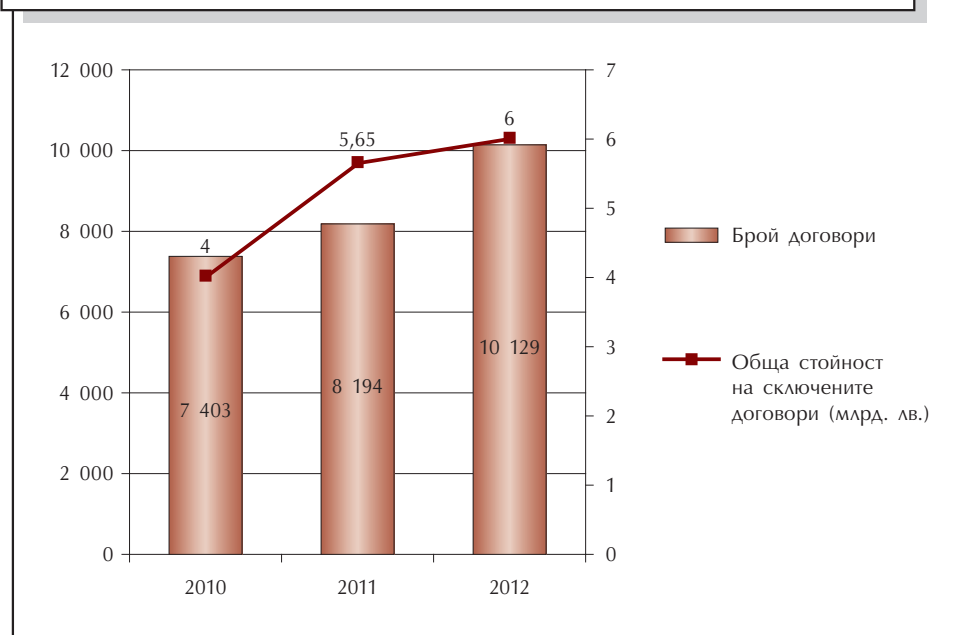
¹²³ Данните, използвани в тази част, се отнасят за периода 2007 – 2012 г., но едва ли могат да се очакват големи различия за 2013 – 2014 г.

¹²⁴ *Корупция в обществените поръчки: рискове и реформаторски политики*, Център за изследване на демокрацията, 2007 г. *Противодействие на корупцията при обществени поръчки: балансиране на политиките*, Център за изследване на демокрацията, 2011 г.

енергийния сектор е въпрос с особено значение за гражданите на страната. В енергийния сектор обществените поръчки са част от редица дейности, вариращи от строежа на многомилардни нови електроцентрали и закупуване на материали и консумативи до определяне на консултанти и набавяне на финансови услуги.

Данните за обществените поръчки в България показват, че в периода 2010 – 2012 г. са спечелени общо 25 736 договора на обща стойност от 15,7 млрд. лв. във всички сектори на икономиката на страната. Разликите между годините следват цялостния модел на икономическо развитие през периода, през който се наблюдаваше икономическа стагнация и много нисък ръст. В допълнение, увеличаването на броя договори и на размера на похарчените средства се дължи на растящото усвояване на европейски фондове за този период¹²⁵.

Фигура 25. Процедури за обществени поръчки в България (2010 – 2012 г.)

Източник: Изчисления на Центъра за изследване на демокрацията, базирани на данни от Агенцията за обществени поръчки, 2013 г.

Заедно със здравеопазването, енергийните предприятия са вторият по големина възложител на обществени поръчки в България, както по отношение на спечелените договори, така и по отношение на разходите. Между 18 % и 21 % от договорите за обществени поръчки между 2010 и 2012 г. в България са възложени от енергийни предприятия.

¹²⁵ Според данните от Информационната система за управление и мониторинг на структурните фондове на ЕС в България (Министерски съвет), изплатените суми за 2010, 2011 и 2012 г. са били 2,1 милиарда лева.

Таблица 9. Най-големите възложители на обществени поръчки по стойност на договорите (в лева)

Име на възложителя	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	Общо 2009 – 2012 г.
Агенция „Пътна инфраструктура“	н.д.	867 175 125	498 391 522	324 245 017	1 689 811 664
Национална компания „Железопътна инфраструктура“	107 222 720	н.д.	563 712 073	488 000 756	1 158 935 549
„Метрополитен“ ЕАД, София	173 065 926	н.д.	228 899 630	164 469 684	566 435 240
ТЕЦ „Марица Изток 2“ ЕАД	133 867 475	108 944 822	135 053 699	152 654 682	530 520 678
Държавна агенция „Държавен резерв и военновременни запаси“	н.д.	75 667 461	132 973 987	223 705 358	432 346 806
Община Варна	н.д.	н.д.	н.д.	304 943 223	304 943 223
„Мини Марица Изток“ ЕАД, Раднево	120 164 085	н.д.	н.д.	163 515 169	283 679 254
Министерство на здравеопазването	н.д.	180 803 698	94 276 847	н.д.	275 080 545
„ЧЕЗ Електроразпреде- ление България“ АД	н.д.	н.д.	242 203 105	н.д.	242 203 105
АЕЦ „Козлодуй“ ЕАД	154 999 501	н.д.	86 063 216	н.д.	241 062 717
Община София	н.д.	н.д.	89 624 658	134 160 469	223 785 127
„Софийска вода“ АД	84 459 629	73 851 644	н.д.	н.д.	158 311 273
„EVN България Електро- разпределение“ АД – Пловдив	72 068 374	64 558 536	н.д.	н.д.	136 626 910
Община Бургас	н.д.	н.д.	н.д.	130 168 152	130 168 152
Университетска болница „Св. Георги“, Пловдив	н.д.	н.д.	124 081 721	н.д.	124 081 721
„София автотранспорт“ АД	н.д.	н.д.	н.д.	117 528 585	117 528 585
Холдинг „Български държавни железници“	н.д.	100 772 520	н.д.	н.д.	100 772 520
„Национална електрическа компания“ ЕАД	84 477 102	н.д.	н.д.	н.д.	84 477 102

Таблица 9. Най-големите възложители на обществени поръчки по стойност на договорите (в лева) (Продължение)

Име на възложителя	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	Общо 2009 – 2012 г.
Дирекция „Централно финансиране и договаряне“ (Министерство на финансите)	н.д.	78 008 765	н.д.	н.д.	78 008 765
„Енерго-про“ ЕАД	н.д.	71 391 526	н.д.	н.д.	71 391 526
Болница „Св. Екатерина“	н.д.	70 504 168	н.д.	н.д.	70 504 168
Летище София ЕАД	12 673 150	н.д.	н.д.	н.д.	12 673 150
„ЕНЕЛ Марица Изток“	2 515 800	н.д.	н.д.	н.д.	2 515 800

н.д. Няма данни.

Бележка: Енергийните предприятия са отбелязани с по-тъмен цвят.

Източник: Изчисления на Центъра за изследване на демокрацията, базирани на данни от „Агенцията за обществените поръчки“, 2013 г.

По отношение на обществените поръчки в енергийния сектор са подписани общо 4 846 договора за периода 2010 – 2012 г. на обща стойност 2,9 милиарда лева. През 2012 г. общият брой на договорите е 1 826, достигайки 0,87 милиарда лева. През 2011 г., броят на спечелените поръчки е 1 636 с обща стойност 1,2 милиарда лева, а през 2010 г. – 1 384 договора на обща стойност 0,81 милиарда лева. От данните могат да бъдат извлечени няколко важни тенденции:

- Присъствието на енергийните предприятия в Топ 10 на списъка на възложителите на обществени поръчки (по стойност на договорите) за периода 2009 – 2012 г. намалява за сметка на по-голямото участие на инфраструктурни предприятия и общини (виж Таблица 9). Показателно е, че през 2012 г. е имало четири инфраструктурни предприятия и три общини, които са възложили седем от 10-те най-големи обществени поръчки. Това би могло да се тълкува като резултат от увеличаване на обществения контрол в допълнение към фокусирането на правителството върху големите инфраструктурни проекти и проекти за градско развитие в периода 2010 – 2012 г.
- Сред енергийните предприятия ТЕЦ „Марица Изток 2“ последователно е сред най-големите възложители през последните 5 години (виж Таблица 9).
- Националната електрическа компания изостава в класацията в сравнение с другите големи енергийни предприятия.
- Налице е възходяща тенденция за най-високо класираните три енергийни компании – Електроенергиен системен оператор, „Мини Марица Изток“ – Раднево и АЕЦ „Козлодуй“, тъй като те показват постоянно

увеличение на броя на възложените обществени поръчки през наблюдавания период между 2007 и 2012 г.

Таблица 10. Брой на договорите, възложени в енергийния сектор (2007 – 2012 г.)

Институции възложители	2007 г.		2008 г.		2009 г.		2010 г.		2011 г.		2012 г.	
	място	Брой договори	място	Брой договори	място	Брой договори	място	Брой договори	място	Брой договори	място	Брой договори
„Електроенергиен системен оператор“ ЕАД	24	83	16	145	21	112	12	26	5	146	1	296
„Мини Марица Изток“ ЕАД, Раднево	7	187	10	212	10	137	6	97	2	192	2	257
АЕЦ „Козлодуй“ ЕАД	5	241	7	248	8	177	7	88	3	178	3	227
ТЕЦ „Марица Изток 2“ ЕАД	8	186	6	306	6	227	1	260	1	309	4	205
„ЕVN България Електроразпределение“ АД – Пловдив	11	168	13	154	7	190	3	166	4	171	5	179
„ЧЕЗ Електроразпределение България“ АД	-	-	-	-	-	-	2	201	6	130	6	126
„Контур Глобал – Марица Изток 3“ АД	9	185	14	150	17	119	4	114	8	73	7	114
„Национална електрическа компания“ ЕАД	16	126	-	118	-	55	10	33	10	47	9	62

Източник: Изчисления на Центъра за изследване на демокрацията, базирани на данни от Агенцията за обществени поръчки, 2013 г.

Въпреки известния напредък по отношение на анти-корупционните мерки и превенцията на злоупотреби с обществени финансови средства като цяло, основните проблеми в енергийния сектор, наблюдавани в периода 2007 – 2009 г.¹²⁶, продължават да се повтарят, а някои дори се задълбочават. Повечето големи енергийни проекти като изграждането на АЕЦ „Белене“, големите проекти за ВЕИ, ВЕЦ „Цанков камък“ и други по-малки проекти, свързани с рехабилитацията на съоръжения, могат да служат като примери за

¹²⁶ Енергетика и добро управление: тенденции и политики, Център за изследване на демокрацията, 2011.

злоупотреба с механизмите за възлагане на обществени поръчки. Основните фактори, които допринасят за повишените рискове от корупция в енергийния сектор могат да бъдат обобщени, както следва:

- наличието на значителни икономически интереси, силни лобита и разпределението на съществени национални и международни финансови ресурси;
- липсата на ясни механизми на отчетност, неефективно държавно регулиране, недостатъци на нелиберализирания пазар и вклиняването в сектора на няколко големи приватизирани електроразпределителни монополи;
- липсата на реална конкуренция и силно монополизирание на отделните сегменти в сектора;
- наследството на големи инвестиционни проекти с несъразмерно голяма стойност за сектора и за икономиката като цяло;
- високият дял на електроенергията, изнасяна чрез посредници;
- липса на прозрачност, обществена информираност и независима експертна оценка, съчетана с ограничения достъп до информация с мотив защита на националната сигурност;
- техническата сложност на енергийния сектор;
- належащата необходимост от укрепване на капацитета на инспекторатите в енергетиката;
- необходимостта от въвеждане на антикорупционно обучение на персонала;
- необходимостта да се разработи политика за увеличаване на възнагражденията на служителите, като средство за намаляване на корупционния риск.

От гледна точка на конкуренцията между участниците, процедурите за възлагане на обществени поръчки се различават значително. Те попадат в три основни категории:

- **Неконкурентни процедури**, в които на ограничен брой участници в търга се позволява да подадат оферта, след което се провеждат преговори. Те включват процедури на договаряне със или без публикуване на обявление за обществена поръчка по *Закона за обществените поръчки* (ЗОП), процедура на конкурентен диалог, процедура по договаряне след покана и процедура за избор между три оферти.
- Полуконкурентни процедури, отворени за наддаване към ограничен брой заинтересовани страни само след специална покана от възлагащите органи (т.е. така наречената ограничена процедура по ЗОП).
- Конкурентни процедури, отворени за подаване на оферти към всички заинтересовани страни, включително открити процедури по ЗОП, борсовите сделки и до известна степен, конкурси за проекти (от които е имало само няколко през 2011 и 2012 г., никой от които в енергийния сектор).

Специфичният характер на енергийния сектор благоприятства заобикалянето на конкурентните процедури. Неяснотата в средата на обществените поръчки в енергетиката се основава главно на залагането на изключващи

критерии за достъп и за безопасност на съоръженията за производство на (ядрена) енергия, на ефективния технологичен монопол на микро ниво на ограничен брой доставчици, на неясния правен характер на сделките за износ на енергия, на липсата на ефективен вътрешен финансов одит, както и на липсата на мониторинг и контрол по отношение на ефективността на обществените поръчки, упражняван от ДКЕВР или всеки друг контролен орган. Делът на открити процедури, в които е подавана една оферта, е показателен за постепенното установяване на дискриминационни изисквания. Откритите процедури по принцип привличат широк интерес, а броят на подадените оферти обикновено е възможно най-висок. В енергийния сектор обаче предпочитание се дава на неконкурентни процедури по възлагане на договори за обществени поръчки. Приблизително 40 % от всички процедури по възлагане на обществени поръчки в енергийния сектор за 2012 г. са неконкурентни, обхващащи различни процедури на договаряне със или без публикуване на обявление за обществена поръчка по ЗОП, както и процедурите на договаряне след публична покана. Ако договорите, възложени без процедура за обществена поръчка се добавят към тази бройка, става ясно, че избягването на пазарната конкуренция е по-скоро правило, отколкото изключение в енергийния сектор.

Таблица 11. Видове процедури за обществени поръчки, използвани в енергийния сектор (2008 – 2012 г.)

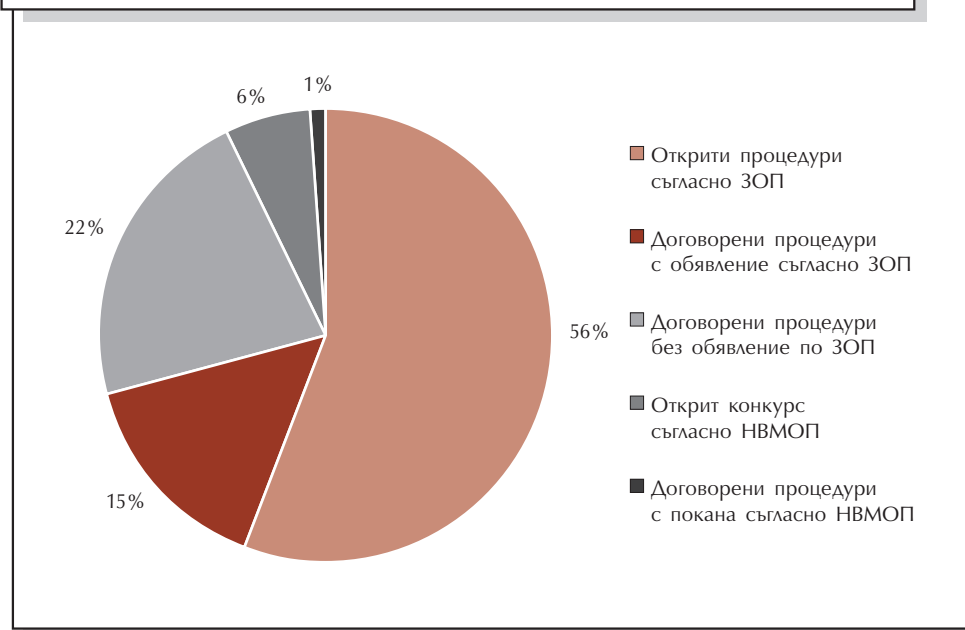
Вид процедура	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.
Отворена процедура по ЗОП	578	348	158	287	626
Ограничена процедура по ЗОП	74	38	-	2	-
Договорена процедура с публикация на договора по ЗОП	856	534	322	318	164
Договорена процедура без публикация на договора по ЗОП	580	464	130	172	241
Отворен конкурс по НВМОП	782	354	272	220	64
Договорена процедура, вследствие на покана по НВМОП	204	84	44	55	15
Завършени проекти	2	0	0	0	0
Общ брой на сключени договори за обществени поръчки	3 076	1 822	926	1 054	1 110

Източник: Изчисления на Центъра за изследване на демокрацията, базирани на данни от Агенцията за обществени поръчки, 2013 г.

Данните за 2012 г. показват, че 56 % от договорите са били възложени чрез откритата процедура по ЗОП, и 6 % – чрез открит конкурс по *Наредбата за възлагане на малки обществени поръчки*. Следователно, общо 62 % от до-

говорите са били възложени чрез процедури с явно наддаване. Останалата част включва 15 % процедури с договаряне с публикуване на известие и 22 % – без публикуване на известие, както и 1 % след покана по НВМОП. Следователно, общо 38 % от договорите са били договаряни след неконкурентни процедури (Фигура 26). Като прибавим към тези всички договори, които са били възложени без използване на процедура за отдаване на обществена поръчка, се потвърждава извода, че в енергийния сектор на България избягването на пазарната конкуренция е правило, а не изключение.

Фигура 26. Процедури за обществени поръчки в енергийния сектор през 2012 г.

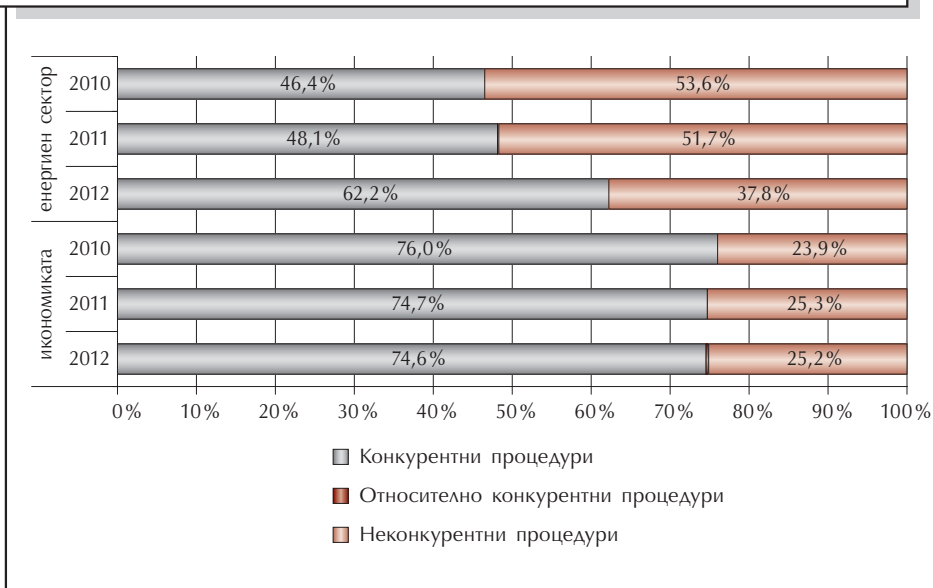
Източник: Изчисления на Центъра за изследване на демокрацията, базирани на данни от Агенцията за обществени поръчки, 2013 г.

Две основни тенденции се оформят при анализ на данните на процедурите по обществени поръчки в област енергетиката спрямо обществените поръчки в останалите икономически сектори:

- Делът на неконкурентните процедури за обществени поръчки в енергетиката е системно по-висок, отколкото този в останалата част от икономиката за годините между 2010 и 2012.
- Броят на конкурентните договори в енергийния сектор **въпреки това се е подобрил в сравнение с предишните години**. През 2012 г. процентът на поръчките, възложени на конкурентна основа за икономиката като цяло, сравнено с енергийния сектор, е бил 75 % и 62 % съответно. През 2011 г. и 2010 г. разликата е много по-значителна, тъй като делът на договорите, сключени въз основа на конкурентни процедури за цялата икономика е бил с около 30 % по-висок от конкурентните договори в енергийния сектор.

Относителното подобрене по отношение на договорите за обществени поръчки в енергийния сектор за периода 2010 – 2012 г. може да се тълкува като резултат от повишения обществен контрол и социална чувствителност, изразявани от различни заинтересовани страни.

Фигура 27. Брой процедури за обществени поръчки по предмет на поръчката (2010 – 2012 г.)

Източник: Изчисления на Центъра за изследване на демокрацията, базирани на данни от Агенцията за обществени поръчки, 2013 г.

Каре 12. Процедурата за обществена поръчка за АЕЦ „Белене“

Процедурата по възлагане на обществената поръчка (т.е. договарянето с публикуване на обявление за обществена поръчка) за избор на изпълнител, който да проектира, достави, изгради и да започне експлоатацията на блокове 1 и 2 на АЕЦ „Белене“, е открита през 2005 г. Прегледът на известието за обществената поръчка разкрива някои технически проблеми със самия търг, като например предоставянето на различни методологии за оценка в различните раздели на документа, или неяснотата около гаранциите, които трябва да бъдат платени от изпълнителя. По-важното обаче е, че са допуснати сериозни нередности на етапа на избор на изпълнител. Например, преговорите с единия от двамата кандидати – „Атомстройекспорт“ (другата наддаваща страна е „Шека Алаиънс“) не са завършени, дълго след като решението за избор е направено. По-конкретно, не е постигнато съгласие относно индекса за ескалация (при липса на който общата цена на проекта не може да бъде определена) дълго след процедурата за подбор и реалното започване на дейностите по проекта. В допълнение, избраният вариант (известен още като А92) на „Атомстройекспорт“ първоначално е бил класиран по-ниско от друг вариант на същия изпълнител (А87). Въпреки това той е избран на първо място от комисията за подбор. Още по-важното е, че

Каре 12. Процедурата за обществена поръчка за АЕЦ „Белене“ (Продължение)

е подписано временно споразумение на 29 ноември 2006 г., имащо за цел да служи като насока през първите 12 месеца, докато бъде изготвен и подписан окончателен договор. Въпреки това, към днешна дата, окончателен договор не е подготвен или подписан. Вместо това има 14 изменения и допълнителни споразумения, които позволиха започването на дейностите по проекта при липса на окончателен договор, което е в противоречие със ЗОП. Преговорите между възложителя (НЕК) и изпълнителя („Атомстройекспорт“) за ключови характеристики на проекта (най-вече, индексът за ескалация на цената, при липсата на която, обща цена не може да бъде определена) продължават дълго след като работата по проекта вече е започнала. Докато това е нелогично (т.е. по този начин НЕК се включва в проект с неизвестни разходи), то също е в пряко нарушение на ЗОП. А именно, *Законът за обществените поръчки* не дава възможност за преговори по условията на договора след като процедурата по подбор на изпълнител е завършена. Освен това, законът не дава възможност за започване на дейности по проекта преди всички условия да са били договорени¹²⁷.

¹²⁷ Агенция за държавна финансова инспекция. Доклад за финансовата инспекция, проведена на Националната електрическа компания. 2012.

